

การสื่อสารแบบเน้นการมีส่วนร่วมเพื่อความสมดุลและยั่งยืน

(Participatory Communication for Balance and Sustainability)

รองศาสตราจารย์ ดร. จุฑาพรรณี ผดุงชีวิต

คณะภาษาและการสื่อสาร สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

บทคัดย่อ: บทความนี้นำเสนอ กรอบแนวคิดและแนววิถีทางทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับ การสื่อสาร แบบเน้นการมีส่วนร่วม (Participatory Communication) โดยเชื่อมโยงกับกรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันประกอบด้วยแนวคิดว่าด้วยหลักการแห่ง “สามห่วง สองเงื่อนไข” ซึ่งสามห่วงดังกล่าวหมายถึง การมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน และการยึดเอาทางสายกลางเป็นสรณะแห่งชีวิต ทั้งนี้ จำต้องที่ทั้งสามห่วง พึงตั้งอยู่บนเงื่อนไข แห่งคุณค่า สองประการ ได้แก่ “ความรู้คู่คุณธรรม” หนึ่ง บทความนี้ขอเสนอการสื่อสารในฐานะเป็น “เงื่อนไขภายในตัวเอง” ภายใต้กรอบ เศรษฐกิจพอเพียงของนักสื่อสารพัฒนาอันจะนำไปสู่ ความสมดุลและยั่งยืนของการพัฒนาฯ มชน ทั้งนี้ มีการสังเคราะห์ แนวคิดในเชิงทฤษฎีและปฏิบัติเชิงวิพากษ์ร่วมเจ็ดประการในประเด็นภายใต้ “สื่อสารแบบมีส่วนร่วมอย่างไรที่ไม่สมดุลและไม่ยั่งยืน”

Abstract: This article discusses the theoretical frameworks and approaches to the notion of Participatory Communication (PC) in association with Sufficiency Economy Philosophical Framework, comprising the three overlapping cores of philosophical principles in relation to the two imposed conditions. The said three cores involve the conceptions of Moderation, Immunization, and Reasonableness, which need to be underpinned by or situated upon the two related conditions: Knowledge and Morality. This article specifically proposes to look at participatory communication as the “Intrinsic condition” under the rubric of Sufficiency Economy Philosophy for the attainment of the well balanced and sustainable community development. The seven guidelines on “How to communicate in an imbalanced and non-sustainable way” are critically synthesized and discussed accordingly.

แนวคิดหลัก: การมีส่วนร่วม การสื่อสารเพื่อการพัฒนาแบบเน้นการมีส่วนร่วม การสื่อสารแบบเน้นการมีส่วนร่วม วงจรการปฏิบัติการและสะท้อนความคิดเชิงระบบ

Key Words: Participation, Participatory Development Communication (PDC), Participatory Communication (PC), The Action-Reflection Praxis

เกริ่นนำ (Introduction)

การมีส่วนร่วมนั้นนับว่าเป็นทั้งเป้าหมายและเครื่องมือในการพัฒนาภายใต้ระบอบประชาธิปไตย หากมองในระดับมหภาค การเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ในปี พ.ศ. 2558 ที่มีคำขวัญคือ หนึ่งวิสัยทัศน์ หนึ่งเอกลักษณ์ หนึ่งประชาคม (One Vision, One Identity, One Community) และการกำหนดกฎบัตรอาเซียนอันประกอบด้วยประชาคมความมั่นคงอาเซียน ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนและประชาคมสังคมวัฒนธรรมอาเซียนนั้นจะพบว่าในเชิงของหลักการและแนวปฏิบัติที่ส่วนหนึ่งจะให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม ร่วมของภาคประชาชนและการปรับตัวเตรียมความพร้อมของชุมชนท้องถิ่นเป็นสำคัญ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ,2554) หากมองในระดับประเทศ ภายใต้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ระบุว่า รัฐธรรมนูญแห่ง

ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนไว้ในส่วนที่ 10 แผนนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน มาตรา 87 และหมวด 14 การปกครองส่วนท้องถิ่น มาตรา 287 โดยกำหนดให้รัฐต้องส่งเสริม สนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายทุกรูปแบบ ให้สามารถแสดงความคิดเห็นและเสนอความต้องการของชุมชนในพื้นที่และส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารกิจการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ทั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้เน้นการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมว่าเป็นทั้งแนวคิดหลัก ทิศทางของการพัฒนาประเทศ พันธกิจและยุทธศาสตร์การพัฒนาของแผนพัฒนาฯ โดยเฉพาะการเสริมพลัง (Empowerment) ให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการเป็นภาคีการพัฒนาในกระบวนการพัฒนา การเพิ่มทางเลือกการใช้ชีวิตในสังคมและการมีส่วนร่วมในเชิงเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองอย่างมีศักดิ์ศรี อีกทั้งการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในการพัฒนาประเทศทั้งในระดับชุมชน ระดับภาคและระดับประเทศซึ่งจะนำไปสู่ประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของสังคมไทยโดยยึดมั่นในหลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” และ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา รัฐมนตรี , อ้างแล้ว) อนึ่ง ในบทความนี้จะขอกล่าวถึงแนวคิดว่าด้วยการสื่อสาร แบบเน้นการมีส่วนร่วมอันเนื่องมาจากว่าทั้ง การมีส่วนร่วมและการสื่อสารเองถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในกระบวนการพัฒนา ในขณะที่การมีส่วนร่วมนั้นสามารถสร้างความเข้าใจ ความสัมพันธ์ติดต่อ เชื่อมโยงและการสร้างพันธกิจร่วมกันจนนำมาซึ่งการประสานพลัง (Synergies) ของกลุ่มภาคีพัฒนาในทุกภาคส่วน ซึ่งหากปราศจากบทบาทของสื่อสารแล้วก็ยากที่จะทำให้การประสานพลังดังกล่าวให้เกิดขึ้นได้อย่างสมดุลและยั่งยืน

ความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารและการพัฒนาชุมชนภายใต้กรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ก่อนที่จะกล่าวถึงการสื่อสารแบบเน้นการมีส่วนร่วม จะขอกล่าวถึงความสัมพันธ์ ระหว่าง การสื่อสาร และการพัฒนาชุมชนภายใต้กรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จากมุมมองเชิงอัตวิสัยของผู้เขียนบทความ ภายใต้กรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริองค์ประกอบหลัก ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล ระบบภูมิคุ้มกันบนฐานแห่งความรู้คุณคุณธรรมนั้นเน้นแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ รวมทั้งการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ (เกษม วัฒนชัย, 2548) จึงนับเป็นปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมครั้งสำคัญในหน้าประวัติศาสตร์ไทยและพึงได้รับการส่งเสริมสนับสนุนและขับเคลื่อนอย่างแท้จริงในสังคมไทย (ประเวศ วะสี, 2542) ซึ่งสามห่วงอันได้แก่ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันและการใช้ชีวิตบนทางสายกลางนั้นจำเป็นต้องตั้งอยู่บนฐานแห่ง สองเงื่อนไข ได้แก่ “ความรู้คุณคุณธรรม” ซึ่งในบทความนี้ ต้องการนำเสนอแนวคิดของการสื่อสารในฐานะ “เงื่อนไข” ที่จำเป็นหรือฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นั่นก็คือ ภายใต้การพัฒนาชุมชน (Community Development) นั้น การสื่อสารเปรียบได้ตั้งฐานแห่ง “ความรู้คุณคุณธรรม”อันควรยึดเป็นหลักการของนักสื่อสารการพัฒนา

อนึ่ง แนวคิดดังกล่าวของผู้เขียน บทความนั้นได้มาจากการประมวลแนวคิดจากนักวิชาการสายการสื่อสารการพัฒนาหลายท่าน โดยจะขอเริ่มจาก Freire (2005) ได้กล่าวว่า อันเนื่องมาจากว่า นักสื่อสารการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพนั้นต้องเป็นผู้ที่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (The Enabler of Change) ต่อชุมชน นักสื่อสาร การพัฒนา จึงจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ว่า การสื่อสารนั้นเป็นการสนทนาที่เน้นการตั้งประเด็นปัญหาต่างๆและทางออกของปัญหาระหว่างกลุ่มต่างๆที่ควรต้องเข้าสู่ “วงจรของการลงมือปฏิบัติการและการสะท้อนความคิด เห็นร่วมกันอย่างเป็นระบบ” หรือที่เรียกว่า “The Action and Reflection Praxis”

นอกจากนี้ Derwin & Frenette (1990) ได้กล่าวว่า ขั้นตอนแรกของการพัฒนาชุมชนผ่านการสื่อสารนั้นเป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องมีการตรวจสอบองค์ความรู้ของเจ้าหน้าที่รัฐ ตลอดจนนักพัฒนาหรือนักวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มักพึ่งพากรอบชุดขององค์ความรู้ของผู้เชี่ยวชาญ (Expert Knowledge) ใดๆในการพัฒนา ก่อนเข้าพื้นที่ที่ต้องการพัฒนา ทั้งนี้โดยอาจมองข้ามความสำคัญของชุดความรู้ในท้องถิ่น (localized knowledge) ดังนั้นจึงเป็นเรื่องสำคัญ ควรเปิดรับฟังและยกระดับองค์ความรู้ที่สถิตอยู่ในตัวบุคคล ผู้นำชุมชน ลูกบ้านที่มีโซผู้เชี่ยวชาญหรือที่เรียกว่า “Non-Expert Knowledge” อย่างแท้จริงเพราะชุมชนแต่ละแห่งมีอัตลักษณ์แห่งชุมชนที่แตกต่างกันไปตามบริบททางเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรมและการเมือง การเหมารวมว่าการสื่อสารจะใช้รูปแบบ เดิมๆแบบการกระจายเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารจากบนลงล่าง (top-down) นั้นไม่มีใครมีประสิทธิภาพในโลกที่ประชาชนกลายเป็นกลุ่มที่ได้รับข้อมูลและบริโภคข้อมูล (Informed People) มากกว่าในยุคเดิมมาก นอกจากนี้ การพัฒนากลยุทธ์ในการพัฒนาและการสื่อสารเพื่อการพัฒนาเพื่อให้ได้มาซึ่งการเข้ามามีส่วนผลักดันขับเคลื่อนของชุมชน (Community involvement) ถือเป็นประเด็นสำคัญอย่างยิ่งด้วยเช่นกัน นักพัฒนา นักสื่อสารหรือนักวิจัยควรทบทวนบทบาทหน้าที่และความเข้าใจว่าการสื่อสารสู่ชุมชนที่แท้จริงจำเป็นต้องตั้งอยู่บนจริยธรรมอันดีงาม (Ethics-based) ในการเปิดรับฟังและส่งข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชน ทั้งนี้ McGuire (1980) กล่าวว่า นักสื่อสารควรทำการวิเคราะห์จริยธรรมของตนในเชิงรสนิยมอันดีงาม (Axiological Analysis) ในการสื่อสารว่าสิ่งที่จะสื่อสารออกไปยังชุมชนใดๆต้องไม่ทำร้ายชุมชน (means no harms to community) ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ทั้งที่แบบตั้งใจและไม่ตั้งใจจึงจะถือว่าเป็นการสื่อสารชุมชนที่ถูกต้อง

ทั้งนี้ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชน (Community Organizing) นั้นก็จำเป็นต้องอาศัยการสื่อสารที่เอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ Freire (อ้างแล้ว) ได้กล่าวถึง การจัดการชุมชนผ่านการสื่อสารนั้นว่า สามารถแบ่งออกได้เป็นสามระยะหลักซึ่งเป็นประเด็นที่นักสื่อสารจำเป็นต้องมีความเข้าใจในเชิงองค์ความรู้และมีจริยธรรมอันดีในการปฏิบัติการ อันได้แก่ **ระยะการแรก** ได้แก่ การปลุกให้ชุมชนตื่น (Awakening of the Community) โดยจำเป็นที่นักสื่อสารการพัฒนาจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนและผู้นำชุมชน ต้องมีความเข้าใจในชุมชนแต่ละชุมชนและประเด็นต่างๆด้วยการสืบสอบค้นหาและการบูรณาการประเด็นต่างๆทางสังคมที่ปรากฏในแต่ละชุมชน มีการจัดตั้งกลุ่มหลักหรือองค์กรชุมชนและมีการฝึกอบรมและขับเคลื่อนสมาชิกชุมชน นักสื่อสารการพัฒนาจึงจำเป็นต้องนำจัดการชุมชนในการวางพื้นฐานการพัฒนาร่วมกับผู้นำหรือผู้ขับเคลื่อนหลักในชุมชนเพื่อส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติการการพัฒนา **ระยะที่สอง** ได้แก่ การเสริมพลังให้อำนาจกับชุมชนผ่านการมีส่วนร่วม มเชิงรุก (People Empowerment through People's Active Participation) ซึ่งในความเป็นจริงจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อนักสื่อสารการพัฒนากระตุ้น ชี้นำและผลักดันชุมชนนั้นให้เข้ามามีส่วนร่วมเชิงรุกในการวางแผนโครงการ การลงมือปฏิบัติตามแผนและการประเมินเพื่อสามารถระบุประเด็นต่างๆที่กระทบการพัฒนาและชีวิตของคนในชุมชนอย่างแท้จริง และ **ระยะที่สาม** ได้แก่ การปรับโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการลดหลั่น ทางอำนาจภายในชุมชน (Restructuring of Relationships of Power and Hierarchy within Community) ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมความเสมอภาคและการมีส่วนร่วมระหว่างหมู่สมาชิกอย่าง

ยั่งยืน รวมทั้งการที่นักการสื่อสารพัฒนาจำเป็นต้องเตรียมการวางแผนและกระบวนการที่จะออกจากชุมชนภายหลังการพัฒนาสิ้นสุดลงด้วย

โดยสรุป ในบทความนี้ต้องการนำเสนอมุมมองของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาชุมชนภายใต้กรอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะ “เงื่อนไขด้านความรู้ในฐานะเป็นการปฏิบัติที่ขึ้นอยู่กับความรู้คู่คุณธรรม” อันเนื่องมาจากการสื่อสารถือเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้เชิงประยุกต์ของบทบาทนักสื่อสารในฐานะผู้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (The Enabler of Change) และเป็นทั้งการปฏิบัติที่ขึ้นอยู่กับคุณธรรม (Moral Act) ของนักการสื่อสาร ในการพัฒนาชุมชนผ่านการสื่อสารเชิงกลยุทธ์นั้น เป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องมีองค์ความรู้ในการบริหารจัดการกระบวนการสื่อสาร การจัดการชุมชนที่เน้นการปลูกให้ชุมชนตื่น การเสริมพลังให้อำนาจผ่านการมีส่วนร่วมเชิงรุกและการปรับโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการลดหลั่นทางอำนาจภายในชุมชน และการ ตรวจสอบองค์ความรู้ของเจ้าหน้าที่รัฐ ตลอดจนนักพัฒนาหรือนักวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มักพึ่งพา กรอบชุดขององค์ความรู้ของผู้เชี่ยวชาญ (Expert Knowledge) ในด้านการพัฒนา ก่อนเข้าพื้นที่ที่ต้องการพัฒนา เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งยวดว่ามีความเหมาะสมกับบริบทแห่งการพัฒนาหรือไม่ ทั้งนี้ โดยไม่ควรมองข้ามความสำคัญของความรู้ในท้องถิ่น (localized knowledge) ที่สถิตอยู่ในกลุ่มประชาชนในท้องถิ่นหรือชุมชนนั้นๆ

นอกจากนี้ การพัฒนากลยุทธ์ในการพัฒนาและการสื่อสาร เพื่อการพัฒนาเพื่อให้ได้มาซึ่งการมีส่วนร่วมในการผลักดันขับเคลื่อน โครงการพัฒนาใดๆ ของชุมชน (Community involvement) นั้นถือเป็นประเด็นสำคัญอย่างยิ่งยวด หากนักพัฒนา นักสื่อสารหรือนักวิจัยนั้นมีความเข้าใจ การตระหนักรู้และสามารถทบทวนบทบาทหน้าที่และความเข้าใจว่าการสื่อสารสู่ชุมชนที่แท้จริงจำเป็นต้องตั้งอยู่บนจริยธรรมอันดีงาม (Ethics-based) ในการเปิดรับฟังและ การสนทนา สื่อสาร ข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและทุกภาคีแห่งการพัฒนา ทั้งนี้ นักสื่อสารควรทำการวิเคราะห์จริยธรรมของตนในเชิงรสนิยมอันดีงาม (Axiological Analysis) ในการสื่อสารว่าสิ่งที่สื่อสารออกไปยังชุมชนใดๆ ภายใต้การจัดการชุมชนนั้นจะต้องไม่ทำร้ายชุมชน (means no harms to community) ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ทั้งที่แบบตั้งใจและไม่ตั้งใจ

กรอบมโนทัศน์ว่าด้วยการมีส่วนร่วม ตัวแบบว่าด้วยการมีส่วนร่วมและการสื่อสารแบบเน้นการมีส่วนร่วม (Participation, Participatory Model, and Participatory Communication: Conceptual Frameworks)

การมีส่วนร่วมนั้นนับว่าเป็นแนวคิดที่มีความหมายที่กว้างขวางทั้งในด้านคำจำกัดความ คุณลักษณะและวิธีการ หากแต่ในบทความนี้ ขอกล่าวอย่างชี้เฉพาะเจาะจงถึง การมีส่วนร่วมจากมุมมองของ สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ และทบวงมหาวิทยาลัย (2546, หน้า 114) ว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในการกำหนด นโยบายพัฒนาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากบริการ รวมทั้งมีส่วนร่วม ในการควบคุมประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของท้องถิ่น นอกจากนี้ยังได้ให้ความหมายของ การมีส่วนร่วมว่ามี 2 ลักษณะ คือ (1) การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ และ (2) การมีส่วนร่วมทางการเมือง ที่แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือ ชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการ และ โครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา ที่สำคัญเป็นการเปลี่ยนแปลงกลไกการ

พัฒนาโดยรัฐมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลักโดยการกระจายอำนาจในการวางแผน จากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคต ของตนเอง

ที่สำคัญ ก่อนที่จะอธิบายถึงคำจำกัดความของการสื่อสารแบบเน้นการมีส่วนร่วม นั้น นับเป็นความสำคัญที่จะขอกล่าวถึง ตัวแบบว่าด้วยการมีส่วนร่วม (Participatory Model) จากมุมมองทางการสื่อสารว่า เมื่อกล่าวถึงการมีส่วนร่วมทางมิทส์นั แห่งการสื่อสาร จะเน้น “กรอบแนวคิดแห่งความเป็นพหุ ” หรือ “The Framework of Multiplicity” ที่ให้ความสำคัญ กับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น (the Cultural Identity of Local Identities) ทั้งนี้ นับว่าสอดคล้องกับประเด็นแห่งการเชื่อมโยงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับวัฒนธรรมโดยศาสตราจารย์ ดร . นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2544, อ้างในจุฬาพรรณ ผดุงชีวิต, 2551) ที่ได้กล่าวไว้ว่าในการวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นสมควรมองจากมิติทางวัฒนธรรมด้วย โดยกล่าวไว้ชัดเจนว่า เศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เทคนิค แต่มีความหมายกว้างกว่านั้นมาก เพราะต้องรวมเอา 1) คุณธรรมบางอย่าง 2) ความสัมพันธ์บางอย่าง 3) โลกทัศน์บางอย่าง 4) ค่านิยมบางอย่างอยู่ในนั้นด้วยจึงจะนับเป็นเศรษฐกิจพอเพียงที่แท้จริง ทั้ง 4 ประการคือทำให้ความสำคัญกับประเด็นของ วัฒนธรรมและการศึกษามิติแห่งวัฒนธรรมทั้งสี่ที่สถิตอยู่ในวัฒนธรรมต่างๆ หากแต่ในขณะเดียวกัน ก็ต้องเน้นย้ำถึง การเชิดชู แนวคิดคู่ขนานว่าด้วยกระบวนการทำให้เป็นประชาธิปไตยและการเน้นการมีส่วนร่วม (Democratization and Participation) ในทุกระดับของกระบวนการพัฒนาควบคู่ไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นในระดับนานาชาติ ระดับชาติ ระดับชุมชนและระดับปัจเจกบุคคล (Servaes & Arnst, 1999) ถึงจะได้ชื่อว่าเป็นการสะท้อนกรอบแห่งความเป็นพหุอย่างแท้จริง

ทั้งนี้ Freire (1983) ได้ตอกย้ำว่า เมื่อเน้นการพัฒนาแบบเน้นการมีส่วนร่วม สิทธิมนุษยชน (Human Rights-based) เป็นสิ่งสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร โดยตรง โดยเน้นย้ำในเรื่องของสิทธิในการรับส่งสื่อสารข้อมูลอันเป็นประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการแบ่งปันข้อมูล องค์ความรู้ในการสร้างทัศนคติที่ถึงประสงค์ การสร้างความไว้วางใจ ตลอดจนการร่วมกันรักษาพันธกิจร่วมกันในการขับเคลื่อนการพัฒนา

ทั้งนี้ ภายใต้ กระบวนทัศน์ การพัฒนา ร่วมสมัยได้รับอิทธิพลจากกระบวนทัศน์ของการมีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก บทบาทของการสื่อสารนั้นจะต้องเป็นการสื่อสารสองทาง (Two-way communication) Manoncourt (2002) แห่งองค์การยูนิเซฟกล่าวถึงกระบวนทัศน์ในการพัฒนาแบบร่วมสมัยที่ควรผลักดันการพัฒนาที่เน้นในเชิงผลลัพธ์ (result-based) และคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน (human rights-based) เป็นสำคัญ ทั้งนี้ สำหรับบทบาทของการสื่อสารเพื่อการพัฒนา โดยเน้นการมีส่วนร่วม นั้นอาจแบ่งได้เป็นสอง แนววิถี คือ 1) การสื่อสารเพื่อการพัฒนา แบบมีส่วนร่วม (Participatory Development Communication – PDC) ที่นำเสนอโดย Freire (1983, 2005) และ 2) การสื่อสารแบบเน้นการมีส่วนร่วม (Participatory Communication – PC) ที่นำเสนอโดยองค์การ UNESCO (Berrigan, 1979) ซึ่งทั้งสองแบบมีทั้งความเหมือนและความแตกต่างโดยจะขอกล่าวพอสังเขปดังนี้คือ

ในด้านความเหมือน ของแนววิถีการสื่อสารทั้งสองเกี่ยวข้องกับ ในเรื่องของกรอบปรัชญาที่เน้นการสื่อสารแบบตอกย้ำ การมีส่วนร่วม เป็นสำคัญ ทิศทางการสื่อสารได้รับการปรับ เปลี่ยน จาก เดิมที่ เป้าหมายต้องการให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลงระดับบุคคลไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชน สังคมและวัฒนธรรมซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องกับการ เสริมพลังให้อำนาจประชาชนและการได้มาของความคิดริเริ่มใหม่ที่ขับเคลื่อนโดยชุมชน (Community-Driven Initiatives) รวมถึงการสื่อสารที่เน้นการแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นต่างๆของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรวมทั้งการร่วมกันระบุประเด็นปัญหาต่างๆของชุมชนอย่างสร้างสรรค์และเกื้อกูลต่อการเป็นหุ้นส่วนกันของภาคีพัฒนาต่างๆ โดยเฉพาะในระดับชุมชน อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาแบบเน้นการมีส่วนร่วมนั้นจะมองว่านักสื่อสารทั้งสองแนววิถีจะต้องทำหน้าที่ในการช่วยเชื้อให้เกิดความคล่องตัวของการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มเป้าหมาย เป็นสำคัญภายใต้บรรยากาศทางการสื่อสารแบบประชาธิปไตย (Democratic Communication)

ประเด็นหลักในด้านความแตกต่างคือ Freire (1983) เน้นว่า การสื่อสารแบบ PDC นั้นจะต้องมีกลยุทธ์แบบทวิทฤษฎี (Dual Theoretical Strategy) นั่นก็คือว่า กลุ่มประชาชนผู้ยากไร้และชุมชนจะต้องได้รับการปฏิบัติในฐานะที่เป็นมนุษย์เต็มขั้น (Fully Human subjects) ในกระบวนการทางการเมืองและเน้นการสื่อสารที่สนับสนุนการสื่อสารแบบตั้งอยู่บนสุนทรียสนทนา (Dialogic communication as normative theory of PDC) และให้เกียรติและเคารพ “ความเป็นอื่น” ของวัฒนธรรมและสังคมของกลุ่มประชาชนผู้ยากไร้ ในภาพกว้าง หมายถึง การสื่อสารที่ต่อยอดความสำคัญของการสื่อสารที่เน้นการแลกเปลี่ยนข้อมูลของความคิดเห็นบนการสื่อสารแบบสองทางที่สมดุล ดังนั้น Freire จะมุ่งเน้นย้ำเจตนาของการปฏิบัติการทางการสื่อสารต่างๆ (the Intentions of Communication Actions) โดยไม่มีใครสนใจนักในประเด็นของภาษาหรือรูปแบบทางการสื่อสารที่น่าสนใจ การสื่อสารแบบ PDC นี้จะตั้งอยู่บนฐานของการสื่อสารสนทนามาระหว่างกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงและกลุ่มสมาชิกในชุมชน เป็นสำคัญ ซึ่งนับว่าเข้าข่ายของ การสื่อสารเชิงกลยุทธ์สำหรับการบริหารจัดการชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ (Bessette, 2004) ดังนั้น การบริหารจัดการชุมชน (Community Organizing) จึงเป็นหัวใจของการสื่อสารแบบเน้นการมีส่วนร่วมแบบ PDC ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักในการให้อำนาจกับชุมชนโดยการตัดสินใจและการปฏิบัติกันร่วมกันแบบเชิงกลุ่ม ชุมชนจะได้อำนาจก็ต่อเมื่อมีการพัฒนาส่งเสริมทักษะและความรู้เพื่อสามารถระบุชี้ความต้องการตลอดจนปัญหาของชุมชน การบริหารทรัพยากรและการปฏิบัติการตัดสินใจแก้ไขปัญหาได้เชิงกลุ่มมากกว่าจะให้ชุมชนเป็นแค่เพียงผู้รับการเปลี่ยนแปลงจากรัฐหรือผู้มีสิทธิอำนาจของรัฐเหมือนในยุคแรกของกระบวนการพัฒนาและการสื่อสารแบบดั้งเดิม

ส่วนกรอบวาทกรรมเกี่ยวกับการสื่อสารในแนววิถี ที่สองที่เรียกว่าการสื่อสารแบบ PC นั้นจะเกี่ยวข้องกับการสื่อสารที่เน้นการมีส่วนร่วม (Participatory Communication) ที่ได้รับการนำเสนอโดยองค์การ UNESCO ในปี ค.ศ. 1977 ในการประชุม ที่เมืองเบลเกรด ประเทศยูโกสลาเวีย โดยเน้นกระบวนการพัฒนาโดยเน้นความสำคัญของแนวคิดสามประการได้แก่ การเข้าถึงชุมชน การบริหารจัดการตนเอง และการเน้นการมีส่วนร่วม (Access, Self-Managed and Participation) โดยให้คำจำกัดความว่า การเข้าถึงชุมชนนั้นจะเน้นการใช้สื่อสารมวลชนในการเข้าถึงประชาชน อาทิ นักสื่อสารพัฒนามักนิยมใช้เครื่องมือเทคนิคต่างๆในการลงพื้นที่ปฏิบัติการในชุมชนร่วมกับการใช้สื่อสารมวลชนเข้ามาในการพัฒนามากกว่าจะเน้นการใช้สื่อโดยเน้นการสื่อสารระหว่างบุคคล เครื่องมือเชิงเทคนิคเหล่านี้ ได้แก่ การใช้สื่อสารมวลชนที่ชุมชนบริหารจัดการเอง Community-managed media, หรือการแสดงที่นำเสนอประเด็น ปัญหาที่ซ่อน

เร้าแอบช่อนภายในโครงสร้างทางสังคมและชุมชนที่เป้าหมายการแสดงมักเน้นการกระตุ้นจิตสำนึกของชุมชนที่ไม่มีเส้นแบ่งแยกชัดเจนระหว่างนักแสดงและกลุ่มคนดูในชุมชนที่เรียกว่า Interactive Theatre of Oppressed, รวมถึงการทำงานร่วมกันกับผู้นำชุมชนหรือเจ้าหน้าที่ ในชุมชนที่มีประสบการณ์ความรู้พอที่จะแลกเปลี่ยนกับ กลุ่มนักวิชาการและผู้นำจากภายนอกชุมชน ที่มีชื่อเรียกว่า Peer Educators and Leaders ที่ทำหน้าที่เสมือนกัลยาณมิตรในการบริหารจัดการความรู้ร่วมกัน

ส่วนแนวคิดการมีส่วนร่วมนั้นสำหรับ UNESCO แสดงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในระบบการสื่อสารทั้งในกระบวนการการผลิต การบริหารจัดการ และการวางแผนระบบทางการสื่อสาร อาจหมายรวมถึงการที่ชุมชนเป็นตัวแทนและการร่วมปรึกษาในกระบวนการตัดสินใจใดๆ ส่วนเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมคือ “ความสามารถในการบริหารจัดการตนเอง” (Self-Management) ของปัจเจกบุคคลและชุมชน นั่นก็คือว่า ชุมชนสามารถบริหารจัดการอำนาจในการตัดสินใจในกระบวนการสื่อสารและเข้ามามี ส่วนร่วมเต็มตัวในการวางแผนและนโยบายการสื่อสาร ซึ่งนโยบายการสื่อสารนั้นมาจากเงื่อนไขทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจการเมืองและองค์การซึ่งการเปลี่ยนแปลงใดๆจะต้องมี การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในสังคม (Structural Change) ที่จะต้องเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคมควบคู่ไปด้วยกัน

อนึ่ง ในบทความนี้ต้องการนำเสนอคุณค่าเชิงบูรณาการของแนวคิด การสื่อสารแบบเน้นการมีส่วนร่วม ทั้งสองที่เน้นย้ำว่า “คนเป็นจุดศูนย์กลางในการบริหารการพัฒนา” (The Nucleus of Development) ที่สอดคล้องกับกรอบการพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้ แนวคิดทั้งสองนี้เน้นการพัฒนาที่ยกระดับจิตวิญญาณของชุมชนท้องถิ่นให้มีความภาคภูมิใจในวิถีวัฒนธรรม สติปัญญาและสิ่งแวดล้อม นับว่าเป็นการพัฒนาที่เน้นการให้การศึกษาก่อน การกระตุ้นให้ชุมชนตื่นตัวในการพัฒนาชุมชนโดยเน้นการใช้ชีวิตเชิงรุกในขณะที่รักษานิเวศวิทยาอย่างสมดุล นอกจากนี้ยัง เน้นย้ำการให้อำนาจกับประชาชน (Communication Empowers People) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเน้นการให้โอกาสประชาชนในการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในการให้และรับข้อมูล การแบ่งปันประสบการณ์และความรู้ ทั้งนี้ นับว่ากระบวนการสื่อสารทั้งสองแนวคิดสอดคล้องกับการสื่อสารร่วมสมัยในศตวรรษที่ 21 (โปรดพิจารณาตารางที่ 1 ประกอบ) ซึ่งจะมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างและประเด็นหลักของการสื่อสารให้มีความเป็นบูรณาการมากขึ้น และเน้นผลลัพธ์ในการได้มาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมและทางสังคมของกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะจากหลากหลายภาคส่วน สิ่งนี้เองที่เรียกว่า “บทสนทนาบนความสัมพันธ์จากหลายภาคส่วน” (Dialogues in Inter-Sectoral Partnerships) ซึ่งการพูดและการฟังมีความสำคัญเท่าเทียมกัน เป้าหมายหลักคือการสร้างความไว้วางใจและการได้มาซึ่งประชาคมติหรือเสียงเอกฉันท์ (Consensus) ในการตรวจสอบ การรับรู้ ความต้องการ ความเสี่ยง โอกาสและปัญหา และร่วมกันกำหนดกลยุทธ์การสื่อสารที่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่มีนัยสำคัญซึ่งถือเป็นพื้นฐานของแนวคิดการสื่อสารร่วมสมัย

ตารางที่ 1: การปรับเปลี่ยนของกระบวนทัศน์ทางการสื่อสาร

(Shifts in the Communication Paradigm)

มีจุดโฟกัสที่กว้างและครอบคลุมมากขึ้น (Widen Focus)	จากระดับบุคคลสู่ระดับครัวเรือน เครือข่าย ชุมชนและภาคประชาสังคม (networks, communities and civil society)
มุ่งเน้นต่อยุทธศาสตร์ด้านพฤติกรรม (Widen behavior emphasis)	จากการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมในระดับบุคคลสู่การปฏิบัติการเชิงกลุ่มและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (collective actions and social change)
มุ่งเน้นกรอบมุมมองที่เปิดกว้างขึ้น (Widen View)	จากเดิมที่เน้นการรับฟังกลุ่มในฐานะผู้ได้รับอันสังข์ของการพัฒนาสู่การเน้นการเปิดรับฟังมุมมองของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในวงกว้างขึ้นและหุ้นส่วนการพัฒนาที่มีบทบาทเชิงรุกในการพัฒนาสังคม (from beneficiaries or recipients to stakeholders and active partners in social development)
มุ่งเน้นการขยายมิติแห่งการสื่อสาร (Widen Orientation)	จากการขับเคลื่อน (mobilization) ในการสร้างชุมชนที่พร้อมสามารถสื่อสารระบุชี้ความต้องการของชุมชนสู่มิติของการสื่อสารที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมและการให้อำนาจกับชุมชน (participation and empowerment)
มุ่งเน้นกระบวนการได้มาซึ่งความรู้ที่กว้างขวาง (Widen Knowledge Acquisition Process)	จากการสื่อสารแบบเดิมที่เน้นการรณรงค์ในรูปแบบต่างๆ ที่เน้นให้ข้อมูลข่าวสารจากบนลงล่างแบบโน้มน้ำหนักใจให้เชื่อตัวสาร สู่การสื่อสารที่เน้นให้ชุมชนเป็นหลักในการเรียนรู้ปัญหาพร้อมกันด้วยการมีส่วนร่วมในการพิจารณาศึกษาในการตั้งคำถามกับปัญหาต่างๆ ที่ชุมชนเผชิญ (From top-down information dissemination “selling mode” campaigns to community-based, participatory problem-posing approach “learning mode”)
การปรับเปลี่ยนในการเน้นย้ำความสำคัญ (Shift in Emphasis)	จากประเด็นในเรื่อง “ความจำเป็นในด้านความต้องการต่างๆ” สู่ประเด็นว่าด้วย “สิทธิ” (from needs to rights)

การปรับเปลี่ยนในด้านผลลัพธ์ (Shift in Outputs)	จากการเน้นตัวสารสู่การสนทนาและการมีปฏิสัมพันธ์ (From messages and products to dialogue and interaction)
การปรับเปลี่ยนในการวิเคราะห์สถานการณ์ (Shift in Situational Analysis)	จากการประเมินความต้องการสู่การวิเคราะห์สิทธิ การสร้างแผนผังของสินทรัพย์และการประเมินระดับความมีส่วนร่วม (from needs assessment to rights analysis, assets mapping, and participatory assessment)
การปรับเปลี่ยนในความสมดุลของการแทรกแซงทางการสื่อสารต่างๆ (Balance among communication interventions)	จากการเน้นสื่อสารมวลชนและการสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ต่างๆสู่การมุ่งเน้นความสำคัญของการสื่อสารในระดับระหว่างบุคคลและการสื่อสารในรูปแบบดั้งเดิมแห่งชุมชน (From mass media and electronic communication to interpersonal and traditional communication)
การปรับเปลี่ยนในด้านการสร้างสมดุลของจุดโฟกัสทางการสื่อสาร (Balance the focus)	จากเน้นศิลป์และความสร้างสรรค์ของการสื่อสารสู่ศาสตร์และกรอบการสื่อสารที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักฐานต่างๆ (from art and creativity to science and evidence-based)

Source: UNICEF, Regional Office for South Asia, 2005

บทเรียนที่ตอกย้ำเสริมแรง: การสื่อสารแบบเน้นการมีส่วนร่วม: สื่อสารอย่างไรที่ไม่สมดุลและยั่งยืน? (Lessons Reinforced: Participatory Communication: How to Conduct an Imbalanced and Non-Sustainable Participatory Communication?)

จากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด การสื่อสารจึงมีความสำคัญสำหรับกระบวนการพัฒนาที่เน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ในบทความนี้ ผู้เขียนต้องการการนำเสนอมุมมองเกี่ยวกับประเด็นทางภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติที่ว่า สื่อสารแบบเน้นการมีส่วนร่วมอย่างไรที่ไม่สมดุลและไม่ยั่งยืนเพื่อเป็นข้อคิดเห็นให้แก่นักพัฒนาและนักสื่อสารพัฒนา ดังประกอบด้วยแนวคิดรวมเจ็ดประการ ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประการแรก การขาดความเข้าใจว่าการสื่อสาร แบบเน้นการมีส่วนร่วม นั้นสะท้อนแง่มุมของกระบวนการแห่งการสร้างมโนธรรม การปลดแอกและการให้อิสราภาพทางสังคม (A Facet of Societal Conscientization, Emancipation, and Liberation Process) (Servaes & Arnst, อ้างแล้ว) ทั้งนี้เน้นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาต้องมีทั้งองค์ความรู้คุณธรรมในการเข้าถึงความต้องการของมนุษย์ทุกผู้ทุกนามที่ต้องการปลดปล่อยตัวเองจากการกดขี่ ความไม่เป็นธรรม ความไม่เสมอ

ภาคต่างๆบนฐานของการเคารพสิทธิมนุษยชน การที่มีสิทธิในการสื่อสารและการได้รับข้อมูลสื่อสาร ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับกลุ่ม ดังนั้น นักสื่อสารการพัฒนาจำเป็นต้องเปิดรับฟังประเด็นความต้องการและปัญหาของกลุ่มประชาชนที่ยากไร้ก่อนที่จะดำเนินการเข้าสู่กระบวนการการพัฒนาที่เน้นการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ และการเรียนรู้ร่วมกัน สิ่งนี้เองที่เรียกว่า Pre-Settlement คือต้องให้ความสำคัญกับการนั่งพูดคุยปรึกษาหารือร่วมกันก่อนปฏิบัติการใดๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อตกลงของความคิดเห็นของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียก่อนการลงมือปฏิบัติการ โดยเฉพาะการเข้าสู่กระบวนการของ มีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ บนฐานความเข้าใจที่ว่า การสื่อสารนั้นเป็นการสนทนาที่เน้นการตั้งประเด็นปัญหาต่างๆและทางออกของปัญหาระหว่างกลุ่มต่างๆที่ควรต้องเข้าสู่ “วงจรของการลงมือปฏิบัติการและการสะท้อนความคิดเห็น ร่วมกันอย่างเป็นระบบ” หรือที่เรียกว่า “The Action-Reflection-Action Praxis” (The Cycle of Action and Reflection) ตามที่ได้กล่าวถึงไปเมื่อข้างต้น ทั้งนี้ Freire (1983) ได้กล่าวแนะนำว่านักสื่อสารพัฒนาควรเน้นการปฏิบัติการทางการสื่อสารแบบที่ตั้งอยู่บนสุนทรียสนทนา (Dialogical Communication) กับชุมชนบนชุดค่านิยมเชิงอุดมการณ์ที่พึงประสงค์รวมห้าประการอันจะนำมาซึ่งการปลดแอกของประชาชนที่ยากไร้ได้ ได้แก่ ความรัก ความถ่อมตน ความหวัง ความศรัทธาในศักยภาพและความสามารถของหุ้นส่วนทางการพัฒนาและการเน้นความคิดเชิงวิพากษ์หรือการคิดเปลี่ยนแปลงสถานการณ์และปัญหาให้สามารถพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น (love, humility, hope, faith in the development partners' capabilities, and critical thinking) แก่ชุมชนได้อย่างยั่งยืน

ประการที่สอง การขาดความเข้าใจในวิวัฒนาการของธรรมชาติของแนวคิดที่ว่าด้วยการสื่อสารแบบเน้นการมีส่วนร่วม ทั้งนี้ การสื่อสารไม่ใช่เพียงแค่กระบวนการส่งสาร โดยเฉพาะจากการพัฒนาแบบเดิมคือแบบข้อมูลไหลจากบนลงล่าง (top down) หรือจากนักวิชาการนักการพัฒนาลงสู่ชุมชนโดยไม่ให้ความสำคัญกับการรับฟังเสียงแห่งการสื่อสารของชุมชน (Oligarchic view of Communication) หรือที่แย่ไปกว่านั้นคือการที่นักสื่อสารพัฒนาบางกลุ่มอาจมีชุดค่านิยมในการสอนสั่งแบบที่เน้นการอัดฉีดข้อมูลที่ตนเองเชื่อถือเข้าไปในความรู้สึนึกคิดของชุมชนตามแต่ข้อมูลในคลังธนาคารแห่งข้อมูลของตนจะกำหนด หรือที่ Freire (อ้างแล้ว) เรียกว่า “Banking Pedagogy” โดยไม่สนใจเปิดรับฟังเสียงแห่งประชาชนนับว่าเป็นการสื่อสารแบบอึดอัดตรึงทางเดียวหรือ “Monologic Communication” หากแต่รากศัพท์ของการสื่อสาร หรือ Communication เป็นภาษาละติน คือคำว่า Communis หมายถึง ร่วมกันหรือการสร้างความกลมเกลียวสอดคล้องร่วมกัน นักการสื่อสารพัฒนาต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการของการสื่อสารและให้ความสำคัญกับกระบวนการสื่อสารที่เน้นการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม เน้นกลุ่มผู้รับสาร (Receiver-centric Orientation) ที่ภายใต้กระบวนการที่สนร่วมสมัย เน้นการพัฒนาโดยนำเอาประเด็นทางด้านสถาบันทางสังคมและบริบทแห่งการพัฒนาทั้งทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจสังคมที่เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์จากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาสู่การพิจารณาอย่างจริงจังและมีนัยสำคัญต่อกระบวนการพัฒนา

นอกจากนี้ ยังควรมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการพัฒนาความสัมพันธ์และหุ้นส่วนในหลากหลายภาคส่วน (Multi-Sector Partnership) จนสามารถพัฒนาเป็นพันธมิตรแห่งภาคีพัฒนาที่สามารถทำ การสื่อสารแบบสุนทรียสนทนา (Dialogical Communication) ในประเด็นต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการและยั่งยืนโดยยึดมั่นการ

ตอบสนองต่อความต้องการและความริเริ่มต่างๆของประชาชน เป็นสำคัญ ทั้งนี้ Molleda, Martinez, and Suaraz (2008) กล่าวแนะว่า นักสื่อสารพัฒนาควรรู้จักสร้างประโยชน์ร่วมกันจากฐานความเข้าใจในด้านทรัพยากรของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรเชิงสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและมนุษย์ อีกทั้งสามารถบูรณาการปัจเจกบุคคลทุกคนที่มีส่วนในการขับเคลื่อนการพัฒนาให้สามารถระดมความคิดเห็นและนำเสนอความคิดเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต (Quality of Life) และสามารถรับมือกับการระบุปัญหาและโอกาสที่มีร่วมกันที่เกี่ยวข้องกับหุประเด็นที่หลากหลายที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตทั้งในด้านการป้องกันและการบริหารจัดการ อาทิ ด้านสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ การใช้ประโยชน์จากผืนแผ่นดิน การขับเคลื่อนมนุษย์ในชุมชนและการบริหารความรู้ เสถียรภาพจากความรุนแรงและการสร้างรายได้และความกินดีอยู่ดีของชุมชน

ประการที่สาม การขาดความเข้าใจว่า การสื่อสารแบบเน้นการมีส่วนร่วมนั้นเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเสริมพลังให้อำนาจกับประชาชนอย่างแท้จริง (People Empowerment) โดยเฉพาะภายใต้บริบทของการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้ Schuftan (1996) กล่าวว่า การเสริมพลังให้อำนาจไม่ใช่เพียงผลลัพธ์ของโครงการพัฒนาโครงการใดเพียงโครงการหนึ่งเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการที่จำเป็นต้องใช้การพัฒนาอย่างต่อเนื่องที่ส่งเสริมประชาชนให้มีความเข้าใจและมีส่วนร่วมในการยกระดับศักยภาพของตนเองและชุมชนในการควบคุมอำนาจและได้อำนาจในการดำเนินชีวิต รวมทั้งความสามารถในการบริหารทรัพยากรต่างๆที่จำเป็นในการพัฒนาตนเองและชุมชนของตนเองได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและมีศักดิ์ศรีอย่างยั่งยืนถึงจะหมายถึงการเสริมพลังให้อำนาจอย่างแท้จริงแก่ประชาชน Schuftan (ข้างแล้ว) ได้กล่าวถึง แนววิถีสี่ประการในการพัฒนาชุมชน (The Four Approaches of Community Development as relevant to People Empowerment) ที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมกับการให้อำนาจแก่ภาคประชาชนและการเสริมพลังให้แก่ประชาชน ได้แก่ (ก) การส่งมอบการบริการต่างๆสู่ชุมชน (Service Delivery), (ข) การสร้างศักยภาพ (Capacity Building), (ค) การสื่อสารสนับสนุนวาระหลักในการพัฒนา (Advocacy), และ (ง) การขับเคลื่อนทางสังคม (Social Mobilization) ดังมีรายละเอียดที่จะนำเสนอพอสังเขปของแต่ละแนววิถีดังนี้

(ก) การส่งมอบการบริการ ต่างๆสู่ชุมชน (Service Delivery) ในประเด็นนี้ถือว่าเป็นแนววิถีในการพัฒนาชุมชนที่จำต้องมุ่งไปที่การปฏิบัติการใดๆที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสภาพต้นเหตุรากเหง้าของปัญหาของการพัฒนาในชุมชนแต่ละชุมชนซึ่งการส่งมอบนี้มักมีการกำหนดโครงสร้างของการปฏิบัติการที่ชัดเจนและมีความเฉพาะเจาะจงเป็นภาคส่วน (sectoral) อาทิ ภาคการเกษตรหรือเฉพาะโครงการเป็นเรื่อยๆไปตามความจำเป็น (per se) การส่งมอบการบริการนี้ถือว่ามีผลจำเป็นสำหรับการพัฒนาชุมชน แต่อาจนับว่าเป็นการปฏิบัติการที่อาจไม่ยั่งยืนหากปราศจากการปฏิบัติการในข้อถัดๆไป

(ข) การสร้างศักยภาพ (Capacity Building) ถือเป็นประเด็นสำคัญมากเพราะ การยกระดับศักยภาพชุมชนทั้งด้านความรู้และทักษะที่จะสามารถทำให้ชุมชนเข้าใจกระบวนการในการตัดสินใจต่างๆ สื่อสารกับบุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการการพัฒนาได้และท้ายสุด ชุมชนจะรู้สึกเกิดความมั่นใจในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการเป็นภาคีการพัฒนา ทั้งนี้ องค์การ UNICEF (1990) ได้กล่าวถึงคำว่า “การพัฒนาศักยภาพ” (Capacity Development) ว่าหมายถึงการปฏิบัติการที่

มุ่งเน้นการสนับสนุนส่งเสริม ทำนุบำรุงการสร้างศักยภาพและความสามารถของชุมชนให้เข้มแข็งในการบริหารจัดการ ชุมชนของตนเองได้อย่างดี รวมทั้งการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนและกระบวนการการพัฒนาด้วยชุมชนเองผ่าน กระบวนการที่ทำซ้ำอย่างต่อเนื่อง (iterative process of Assessing, Analyzing, and Action) ของการประเมิน ศักยภาพ การวิเคราะห์ศักยภาพและการปฏิบัติการในการมุ่งพัฒนาศักยภาพ ซึ่งการประเมินศักยภาพนี้จำเป็นที่นัก สื่อสารพัฒนาควรประเมินองค์ประกอบของศักยภาพชุมชนในพหุมิติ อาทิ ด้านทรัพยากร – อาทิ ด้านมนุษย์ ด้านการเงิน ด้านสังคม ด้านองค์กร ด้านสาธารณูปโภคเชิงกายภาพและด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านความสามารถ ด้านแรงจูงใจ ด้านภาวะผู้นำและสิทธิอำนาจ รวมถึงด้านการประเมินระบบทั้งระบบของการประเมินวิเคราะห์และพัฒนาด้วยอย่างเป็น ระบบด้วย

(ค) การสื่อสารสนับสนุนวาระหลักในการพัฒนา (Advocacy) หมายถึง แนววิถีการพัฒนาที่เน้นการสร้างพลวัตของ กระบวนการการพัฒนาเพื่อให้ได้มาซึ่งเสียงมติฉันท (Consensus) และข้อกำหนด (Mandates) ในการปฏิบัติการของการ พัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ รวมถึงการมุ่งพัฒนาภาวะผู้นำ การสร้างแรงจูงใจและวิสัยทัศน์ของกลุ่มชุมชนเป้าหมาย เพื่อให้สามารถพัฒนาได้อย่างสอดคล้องกับวาระแห่งการพัฒนา

(ง) การขับเคลื่อนทางสังคม (Social Mobilization) หมายถึง การพัฒนาชุมชนที่เน้นให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วน ร่วมในการพัฒนาแบบเชิงรุกที่เน้นกระบวนการ แห่งการประเมิน-วิเคราะห์-ปฏิบัติการ หรือ the Triple A Process of Assessment-Analysis-Action โดยเน้นให้ชุมชนเข้าใจปัญหาของการพัฒนาชุมชนของตนเองเพื่อเพิ่มฐานอำนาจให้ ประชาชนบนสิทธิอันชอบธรรมของชุมชนและสามารถควบคุมทรัพยากรชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น อาจกล่าวได้ ว่า การขับเคลื่อนทางสังคมนั้นเน้นการขับเคลื่อนทรัพยากร การสามารถระบุประเด็นของความต้อการ การสร้างเครือข่าย พันธมิตรภาคีการพัฒนาและการทำให้กระบวนการเคลื่อนไหวใดๆทางสังคมนั้นเป็นไปอย่างมีเอกภาพและยั่งยืน

ข้อสังเกตคือ ในการพัฒนาชุมชนที่แท้จริงนั้นเป็นเรื่องที่ค่อนข้างสลับซับซ้อนและไม่ง่ายในการที่จะระบุว่าจะอะไร หมายถึงการเสริมพลังให้อำนาจที่แท้จริงในการพัฒนาชุมชนทั้งในทางทฤษฎีและปฏิบัติ ในทางทฤษฎีนั้นก็เห็นประเด็นว่า นักพัฒนาใช้กรอบทฤษฎีกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาที่มีความเหมาะสมหรือไม่ และมีประสิทธิภาพประสิทธิผลเพียงใด ภายใต้บริบทท้องถิ่นที่ต้องการพัฒนา ในทางปฏิบัติเอง การให้อำนาจกับประชาชนกลุ่มใดๆอาจหมายถึงการลดอำนาจ ของกลุ่มบุคคลที่เคยมีอำนาจในการพัฒนา อีกทั้งการให้อำนาจกับประชาชน ในบางครั้งก็อาจเป็นเรื่องที่ไม่มีสูตรตายตัว ว่าการให้อำนาจกับประชาชนอาจประสบความสำเร็จในบริบทหนึ่งแต่อาจไม่สำเร็จในบริบทหนึ่ง ยิ่งไปกว่านั้นการให้อำนาจกับประชาชนอาจเป็นการกระทำที่อันตรายหากเป็นการกระทำใดๆที่ไปลั่นกลไกการปฏิบัติการใช้อำนาจในทางไม่ ถูกไม่ควรหรือที่กดขี่ข่มเหงของกลุ่มผู้มีสิทธิอำนาจด้วย ดังนั้น วาทกรรมต่างๆทางพัฒนาที่เกิดขึ้นอาจเป็นไปได้ว่าไม่มี การใส่ใจในประเด็นการรับฟังเสียงของประชาชนอย่างแท้จริง

ประการที่ดี การขาดความเข้าใจเชิงระบบในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ในฐานะที่เป็นการสื่อสารแบบเน้นปฏิสัมพันธ์ และเน้นการมีส่วนร่วม เป็นสำคัญ ทั้งนี้ แนวโน้มของการพัฒนาภายใต้กระบวนการทัศน์ร่วมสมัยนี้จะเน้นการส่งเสริมความ

เป็นประชาธิปไตยแบบเน้นการมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) หลายๆ ครั้งภายใต้หลายบริบทการพัฒนา ประชาธิปไตยเป็นเรื่องของทางทฤษฎีเท่านั้น ในความเป็นจริงและในทางปฏิบัติ การพัฒนายังไม่สามารถให้ความสำคัญกับการปรับบทบาทของประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้ยากไร้ให้เป็นหุ้นส่วนเชิงกลยุทธ์แห่งภาคีพัฒนาที่แท้จริง ในระดับองค์กรเอง นักการสื่อสารอาจมีนโยบายการพัฒนา หากแต่ขาดการพัฒนาแผนรองรับทางการสื่อสารโดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การสื่อสารที่พบเห็นบ่อยครั้งอาจเป็นแบบเดิมคือ เป็นแบบเมื่อมีปัญหาแล้วจึงแก้ไขด้วยการสื่อสารที่ไม่ได้รับการบริหารจัดการวางแผนอย่างเป็นระบบล่วงหน้าและไม่ได้ถูกบรรจุไว้วาระแห่งการพัฒนา (Ad hoc) อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมที่แท้จริงไม่ได้แปลว่า นักพัฒนา นักวิชาการไม่มีบทบาทหากแต่มุมมองของชุมชนจะต้องได้รับการรับฟัง การพิจารณาก่อนที่จะมีการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ สำหรับโครงการพัฒนาต่างๆ รวมทั้งข้อเสนอต่างๆ ของชุมชน ในด้านการเปลี่ยนแปลงจะต้องได้รับการรับฟังและพิจารณาอย่างจริงจังและมีนัยสำคัญภายใต้การพัฒนา ทั้งนี้ Cornwall (2007) ได้จัดประเภทและระดับของกิจกรรมและการมีส่วนร่วมของกลุ่มปฏิบัติการหลักในการพัฒนา (key actors) ตามตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 2: ประเภทของการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน (Cornwall, 2007)

ประเภทของการมีส่วนร่วม (Mode of Participation)	ระดับการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของกลุ่มประชาชน ในท้องถิ่น (Involvement of Local People)	ความสัมพันธ์ของการ ปฏิบัติการหรืองานวิจัยและ กลุ่มประชาชนในท้องถิ่น (Relationship of research or action to local people)
การมีส่วนร่วมแบบเงา (Cooption)	มีการแต่งตั้งและส่งตัวแทนแบบเงาที่เข้ามาร่วมโครงการ แต่ไม่มีอำนาจที่แท้จริงหรือไม่สามารถให้ข้อมูลหรือข้อคิดเห็นใดๆ ที่เป็นปัจจัยนำเข้าไปเป็นประโยชน์ต่อโครงการ	กระทำต่อกลุ่มประชาชนในท้องถิ่น (On local people)
การมีส่วนร่วมแบบเน้นให้เกิด การยอมรับปฏิบัติตาม (Compliance)	กลุ่มบุคคลภายนอกชุมชนเป็นคนกำหนดวาระในการพัฒนาและกำหนดทิศทางในกระบวนการ รวมทั้งใช้ผลประโยชน์หรือตัวล่อต่างๆ ในการกำหนดกิจกรรมงาน	กระทำเพื่อกลุ่มประชาชนในท้องถิ่น (For local people)
การมีส่วนร่วมแบบเน้นการให้ คำปรึกษา(Consultation)	มีการไต่ถามถึงความคิดเห็นของกลุ่มประชาชนในท้องถิ่น หากแต่ทำการวิเคราะห์และตัดสินใจในการปฏิบัติการต่างๆ โดยกลุ่มบุคคลภายนอกชุมชน	กระทำเพื่อและร่วมกันกับ กลุ่มประชาชนในท้องถิ่น (For/With local people)

<p>การมีส่วนร่วมแบบเน้นการประสานงาน(Cooperation)</p>	<p>ประชาชนในท้องถิ่นทำงานร่วมกันกับกลุ่มบุคคลภายนอกชุมชนในการกำหนดประเด็นของลำดับความจำเป็นในการพัฒนา ก่อนหลังในระดับท้องถิ่น หากแต่ความรับผิดชอบหลักยังคงอยู่ในมือกลุ่มบุคคลภายนอกชุมชนในการกำหนดทิศทางกระบวนการการพัฒนา</p>	<p>กระทำร่วมกันกับประชาชนในท้องถิ่น(With local people)</p>
<p>การมีส่วนร่วมแบบเน้นการเรียนรู้ร่วมกัน (Co-learning)</p>	<p>ประชาชนในท้องถิ่นทำงานร่วมกันกับกลุ่มบุคคลภายนอกชุมชนในการแบ่งปันความรู้ความเข้าใจเพื่อสร้างความเข้าใจใหม่และสามารถทำงานร่วมกันในการกำหนดแผนงานโดยมีกลุ่มบุคคลภายนอกชุมชนเป็นผู้รังสรรค์ให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินงาน</p>	<p>กระทำร่วมกันกับโดยประชาชนในท้องถิ่น With/By local people</p>
<p>การมีส่วนร่วมแบบเน้นการปฏิบัติการเชิงกลุ่ม (Collective Action)</p>	<p>ประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้กำหนดวาระในการพัฒนาและดำเนินการขับเคลื่อนเองโดยไม่จำเป็นต้องให้กลุ่มบุคคลภายนอกชุมชนเป็นกลุ่มผู้ริเริ่มหรือผู้รังสรรค์ให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินงาน</p>	<p>กระทำโดยประชาชนในท้องถิ่น (By local people)</p>

ดังนั้น นักการสื่อสารพัฒนาต้องมีความเข้าใจในประเด็นเรื่องของระดับของการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารโดยตรงและโดยอ้อม ทั้งนี้ เมื่อวางแผนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนนับว่าเป็นเรื่องที่สะท้อนทั้งในเชิงโครงสร้าง ระดับการร่วมมือและการรับรู้ของปัจเจกบุคคลในเรื่องของขอบเขตความรับผิดชอบและความร่วมมือภายใต้บริบทชุมชน รวมทั้งประเด็นในเรื่องอัตลักษณ์ของการเข้ามามีส่วนร่วมขับเคลื่อนการพัฒนาของประชาชนและมีตัวอย่างอำนาจในด้านของภาวะผู้นำและการควบคุมภายในระบบแห่งการร่วมมือกันนั้นๆ (Participatory systems) (Stohl & Cheney, 2001)

ประการที่ห้า การขาดการมองเห็นระบบและขาดความเข้าใจในการประเมินความเสี่ยงและข้อจำกัดเชิงบริบททางวัฒนธรรมของชุมชน (Contextual Risks and Constraints of Community Cultures) ทั้งนี้ นักสื่อสารพัฒนาควรมีความสนใจในการศึกษาชุดพฤติกรรมต่างๆของชุมชนเป้าหมายโดยไม่มองข้ามความสำคัญของบริบทเชิงปทัสถาน (Normative context) ของชุมชนต่างๆที่อาจมีความคล้ายคลึงหรือความแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรมที่ครอบคลุมการรับรู้ ชุดความเชื่อทัศนคติ ค่านิยมและพฤติกรรมของคนในชุมชนนั้นๆ ทั้งนี้ ควรให้ความสำคัญกับบริบทเชิงวัฒนธรรมและรับรู้ในมุมมองที่ซับซ้อนและมีความเป็นองค์รวม (Holistic) แห่งชุมชนที่ยากต่อการแยกย่อยออกมา เป็นเศษเสี้ยว เพื่อค้นหาชุดความหมายของสิ่งต่างๆที่ประกอบขึ้นเป็นชุมชน โดยเฉพาะการมุ่งทำความเข้าใจในประเด็นที่เป็นความเสี่ยงและข้อจำกัดของวัฒนธรรมแห่งชุมชนภายใต้การพัฒนา

ทั้งนี้ Cooke and Khatri (2001) ได้กล่าวว่า นักสื่อสารพัฒนาเองบ่อยครั้งก็แสดงออกถึง “ความเป็นทระราชแห่งวิธีการ” หรือ “Tyranny of the Method” ที่นักสื่อสารพัฒนามักเน้นการพัฒนาตามครรลองแห่งวิธีการของตนในการผลักดันการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมโดยไม่ได้นิ่งบริบททางวัฒนธรรมแห่งชุมชนหรือนิเวศสิ่งแวดล้อมของชุมชน อันควรเป็นสาระหลักในการพัฒนา ทั้งนี้ หากนักสื่อสารจะได้มีการคาดการณ์อย่างเป็นระบบ (Systematic Anticipation) โดยเน้นเอาประเด็นเชิงกลยุทธ์ในการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นประเด็น เรื่องของ relevancy ความทันเหตุการณ์ (Timeliness) และเนื้อหา (Content) ของกระบวนการพัฒนามาพิจารณาอย่างจริงจังควบคู่ไปกับปมประเด็นในด้านความเสี่ยง ข้อจำกัด ความล่าช้า แม้กระทั่งความขัดแย้งแล้ว ท้ายสุดก็อาจนำไปสู่การสร้างบรรยากาศแบบ “ความตึงเครียดเชิงวิพากษ์” (Critical Tension) อันนับว่า เป็นสัญญาณดีหรือเป็นข้อดีสำหรับนักสื่อสารพัฒนาอันเนื่องมาจากว่าสามารถนำไปสู่ความเข้าใจในปมประเด็นปัญหาและสามารถคลี่คลายความสับสน ความคลุมเครือของสถาปนการณ์และถือเป็นจุดกำเนิดของการเรียนรู้ร่วมกันในที่สุด ที่สำคัญ การสื่อสารแบบเน้นการมีส่วนร่วมที่มุ่งเน้นในปมประเด็นการเปิดรับฟัง “เสียง” (Voice) ของทุกภาคส่วนโดยเฉพาะชุมชน ที่หากต่างบริบททางสังคมวัฒนธรรมก็อาจมีปมประเด็นปัญหาและความต้องการในการพัฒนาที่แตกต่างกันไป นักสื่อสารการพัฒนาจึงควรเปิดรับฟังและเน้นการยกระดับการตระหนักรู้สู่การปฏิบัติการจริง (Action-oriented awareness raising) เป็นสำคัญ

ประการที่หก การขาดความเข้าใจในให้ความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของโครงสร้างการสื่อสารแบบแนวขนาน ที่หลากหลายในสังคม (Parallel Communication Structures) สืบเนื่องจากประเด็นที่แล้ว นักสื่อสารเพื่อการพัฒนาต้องมีความเข้าใจในเชิงของโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมที่กระทบต่อโครงสร้างการสื่อสาร นั่นก็คือว่าสังคมมีความสลับซับซ้อน กล่าวคือ ในบริบททางสังคมวัฒนธรรม อาจมีเครือข่าย (Networks) ที่มีทั้งกลุ่ม วัฒนธรรมหลักและ กลุ่มวัฒนธรรมร่วม (Dominant cultures and Co-cultural Groups) ทั้งหมดนี้ ต่างซับซ้อนผ่านโครงสร้างทางการเมืองสังคม วัฒนธรรม ศาสนาและชนชั้นที่แตกต่างกันไป ดังนั้นระบบการสื่อสารและโครงสร้างในการสื่อสารเองก็ย่อมต้องแตกต่างกันไปซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการการสื่อสาร รูปแบบ เนื้อหาและช่องทางในการสื่อสาร

ประการที่สุดท้าย การขาดความเข้าใจในบทบาทและการสร้างและรักษาคุณสมบัติที่จำเป็นของนักสื่อสารแบบเน้นการมีส่วนร่วม ดังจะขอนำเสนอพอสังเขปในรูปของตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3: บทบาทของนักการสื่อสารและคุณสมบัติของนักสื่อสาร (Freire, 2005)

บทบาทของนักสื่อสาร	คุณสมบัติของนักสื่อสาร
<ul style="list-style-type: none"> ● ช่วยเหลืออำนวยความสะดวกให้เกิดความคิดสร้างสรรค์เชิงวิพากษ์ (Critical Creativity) และการปฏิบัติการผ่านกระบวนการของการค้นหาและสะท้อนความคิดที่เกี่ยวกับปมประเด็นปัญหาและทางออกของชุมชน รวมถึงการประชาสัมพันธ์ผลลัพธ์ของความคิดสร้างสรรค์เชิงวิพากษ์ดังกล่าวและการปฏิบัติการต่างๆของชุมชนให้บุคคลภายนอกได้ร่วมรับรู้ในวงกว้าง 	<ul style="list-style-type: none"> ● ควรเป็นผู้ที่มีทักษะการสื่อสารระหว่างบุคคล รวมทั้งเป็นผู้ที่มีความน่าไว้วางใจ มีความเข้าใจ เข้าใจผู้อื่นและความเข้าใจในชุดค่านิยมต่างๆของชุมชน
<ul style="list-style-type: none"> ● ต้องมั่นใจว่าสามารถเชื่อมต่อการสร้างพัฒนาทีมและการทำงานเป็นกลุ่มเพื่อการพัฒนาาร่วมกัน 	<ul style="list-style-type: none"> ● ควรเป็นผู้มีทักษะทางด้านของการบริหารกระบวนการของกลุ่ม อาทิ การกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมนั้นสามารถออกความคิดเห็นได้อย่างเหมาะสม และมีความยืดหยุ่นในด้านการประเมินและแก้ไขปัญหา รวมทั้งทักษะด้านการบริหารจัดการการวางแผน
<ul style="list-style-type: none"> ● รู้จักถามคำถามในการกระตุ้นให้เกิดการสะท้อนความคิดต่อกระบวนการพัฒนาของกลุ่มมากกว่าเป็นการเน้นการนำเสนอความคิดเห็นของตนในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับทางออกปัญหา 	<ul style="list-style-type: none"> ● ควรมีความรู้ในด้านหลักการการสื่อสารและขั้นตอนการจัดการชุมชน (Community Organization) อันประกอบด้วยการทำงานร่วมกับชุมชน การให้อำนาจกับชุมชนโดยเน้นการมีส่วนร่วมและการปรับความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของอำนาจและการลดหลั่นทางอำนาจโดยเน้นการมีส่วนร่วม
<ul style="list-style-type: none"> ● เน้นการสร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ร่วมกันด้วยกันแบ่งปัน อัดฉีดข้อมูล ความรู้ 	<ul style="list-style-type: none"> ● ควรมีทักษะในด้านการสอนเพื่อการถ่ายทอดความรู้ รวมทั้งทักษะการกระตุ้นและรังสรรค์ให้เกิดความคิดเชิงวิพากษ์ในกลุ่ม
<ul style="list-style-type: none"> ● เน้นการวางแผนการปฏิบัติการใดๆด้วยการมีส่วนร่วมให้ความช่วยเหลือของชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> ● ควรมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนและความรู้เชิงประยุกต์ทางเทคนิค โดยมุ่งมองว่ากระบวนการพัฒนานั้นเป็นกระบวนการที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง (People-centered Process)

บทสรุปสังเขป

บทความนี้มีวัตถุประสงค์หลักในการ นำเสนอประเด็นหลักคือการให้บรรณาธิบายว่าด้วยประเด็นที่เกี่ยวข้อง แนวคิดว่าด้วย การมีส่วนร่วมว่าเป็นทั้งเป้าหมายและเครื่องมือของการพัฒนาชุมชน ซึ่งนับว่ามีความสำคัญในการสร้าง ประชาธิปไตยอย่างยั่งยืน ช่วยให้มีบรรยากาศแห่งการรับผิดชอบร่วมกันต่อสังคม รวมทั้งการอภิปรายแนววิถีของการ สื่อสารแบบเน้นการมีส่วนร่วม ที่เน้นให้เห็นถึงการเสริมพลังให้อำนาจกับการสร้างและรับฟังเสียงแห่งประชาชน ไม่ว่าจะ เป็นการให้ข้อมูลข่าวสาร การรับฟังความคิดเห็นการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจและพัฒนาศักยภาพในการมีส่วนร่วม ของทุกภาคส่วน ที่สำคัญ ได้มีการนำเสนอให้มองการสื่อสาร แบบเน้นการมีส่วนร่วม ในฐานะที่เป็นเงื่อนไขภายในตัว ของตัวเองว่าด้วยความรู้คุณธรรมของนักสื่อสารพัฒนา ทั้งนี้ แนวคิดเชิงสังเคราะห์เชิงวิพากษ์ทั้งเจ็ดประการอาจใช้เป็น กรอบแนวคิดที่อาจนำไปประยุกต์ใช้กับ การขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนผ่าน การสื่อสารแบบเน้นการมีส่วนร่วม เพื่อการ พัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ ควรให้ความสำคัญกับการศึกษาประเด็นปัญหาหรือประเด็นใดที่เป็นข้อจำกัดของ กระบวนการพัฒนาชุมชนแบบเน้นการมีส่วนร่วมเป็นสำคัญ หากสามารถพิจารณาแนวคิดต่างๆร่วมกับการพิจารณา ปัญหาอย่างเป็นระบบตามที่คุณเขียนบทความนี้ได้นำเสนอไปแล้ว ก็หวังว่าจะสามารถสร้างประโยชน์ให้กับกลุ่มภาคีพัฒนา และนักสื่อสารพัฒนาได้ตามควร

บรรณานุกรม/References

- Berrigan, F. (1979). *Community communications. The Role of Community Media in Development*, Paris: UNESCO.
- Bessette, G. (2004). *Involving the community*. Canada. IDRC and Penang: Southbound
- Castello, D. & Braun, P. M. (2006). *Use of participatory methods for active involvement of all partners in communication*, online full text: [Ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/009/a0892e/a0892e00.pdf](http://ftp.fao.org/docrep/fao/009/a0892e/a0892e00.pdf)
- Cooke, B. & Khatari, U. (2001). *Participation: The new tyranny?* (Eds.). London: Zed Books.
- Cornwall, A. (2007). Buzzwords and fuzzwords: Deconstructing development discourse. *Development in Practice*, 17, 471-484.
- Dervin, B., & Frenette, M. (1987). *Sense-Making Methodology: Communicating communicatively with campaign audiences*. In Ronald E. Rice and Charles K. Atkin (Eds.). In *Public Communication and Campaign*, London: Sage.
- Freire, P. (1983). *Pedagogy of the oppressed* (Rev.ed). New York, NY: Continuum.
- Freire, P. (1994). *Pedagogy of the hope*. New York: Continuum.
- Freire, P. (2005) *Community Organizing*, cited in UNICEF, Strategic Communication.
- McGuire, W. J. (1987). *Input and output variables currently promising for constructing persuasive communication* . In Ronald E. Rice and Charles K. Atkin (Eds.), In *Public Communication and Campaign*, London: Sage.
- Manoncourt, E. (2002). *Strategic communication in the context of a shifting development paradigm*. Presented at the Experts' Consultation on Strategic Communication for Behavior and Social Change in South Asia, New Delhi, India
- Molleda, J.C., Martinez, B. A., & Suaraz, A. M. (2008). *Building Multi-sector partnerships for progress with strategic, participatory communication: A Case Study from Columbia*. *Anagramas*, Vol. 6 (12), pp. 107-128.

Schuftan, C. (1996). The Community development dilemma: What is really empowering? *Community Development Journal*, Vol. 31(3), pp. 260-264.

Servaes, J. (1991). "Toward a New Perspective for Communication and Development" in F. L.

Casmir (Ed.), *Communication in Developmen* , pp. 51-86.

Servaes, J. & Arnst, (1999). S. *Principles of participatory communication research: Its strengths and weaknesses* (Ch.4). In T. Jacobson & J. Servaes (Eds.), *Theoretical approaches to participatory communication* (pp. 107-130). NJ: Hampton Press.

Stohl, C., & Cheney, M. (2001). Participatory processes/paradoxical practices: Communication and the dilemmas of organizational democracy. *Management Communication Quarterly*, 14, pp. 349-407.

Uphoff, N. (1985). Fitting projects to people. In M. Cernea (Ed.), *Putting people first: Sociological variables in rural development* (pp. 369-378). Oxford: Oxford University Press

UNICEF. (2005). Strategic communication. Regional Office for South Asia

เกษม วัฒนชัย, น.พ. ปาฐกถาพิเศษเรื่อง "เศรษฐกิจพอเพียง". เนื่องในพิธีเปิด "ชมรมเศรษฐกิจธรรม" (The Economic Justice Club). สถาบันป๋วย อึ๊งภากรณ์. วันพุธที่ 12 มกราคม 2548 ณ ห้องสโมสรปัญญา ตำนานใหญ่ วังเทเวศร์ ธนาคารแห่งประเทศไทย.

จุฑาพรรษ์ ผดุงชีวิต. (2551). วัฒนธรรม การสื่อสารและอัตลักษณ์ (Culture, Communication, and Identity). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ 2, 333 หน้า

จุฑาพรรษ์ ผดุงชีวิต. (2550). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: การตีความเชิงวิพากษ์ว่าด้วยมิติทางวัฒนธรรมจากมุมมองหลังสมัยใหม่. หนังสือวิชาการศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ประเวศ วะสี. เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม: แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน, 2542.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2554). สรุปสาระสำคัญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559). สหมิตรพรีนติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.